

Segédkönyvek
Jogi Szakvizsgához

Herke Csongor

BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOG

Az új büntetőeljárási törvény
főbb rendelkezései

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Büntető eljárásjog

Segédkönyvek Jogi Szakvizsgáláshoz

Herke Csongor

Büntető eljárásjog

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2022

Szakmai lektorok:
Darvasi Szilvia
bíró
Pécsi Törvényszék

Takács István
vezető ügyész
Pécsi Járási Ügyészség

A kézirat lezárva: 2022. június

Kiadja a Nemzeti Közszerológati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Karácsony Fanni
Olvasószekesztő: Pokorádi Zsófia
Korrektor: Bujdosó Hajnalka
Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

ISBN 978-963-531-842-1 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-843-8 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-531-844-5 (ePub)

© A szerkesztők, 2022
© A szerzők, 2022
© A kiadó, 2022

Minden jog védve.

Tartalom

1. A büntetőeljárásról általában	
1.1. A büntetőeljárás szakaszai	10
1.2. A büntetőeljárás hatálya	13
1.3. A büntetőeljárás alapja és akadályai	14
1.4. A büntetőeljárás alapelvei	15
1.4.1. Az alapelvek csoportosítása	15
1.4.2. Az alapvető jogok védelme	16
1.4.3. Az eljárási feladatok megoszlása. Az ítékezés alapja és vádhoz kötöttsége	17
1.4.4. Az ártatlanság vételeme	20
1.4.5. A védelem joga	21
1.4.6. A bizonyítás alapvetései	23
1.4.7. A büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat joga	24
2. A büntetőeljárás alanyai	
2.1. A hatóságok	27
2.1.1. A bíróság	27
2.1.2. Az ügyészség	36
2.1.3. A nyomozó hatóságok	38
2.1.4. A nyomozás során eljáró egyéb szervek	38
2.2. A résztvevők	39
2.2.1. A terhelt, a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy és az eljárás alá vont jogi személy	39
2.2.2. A védő	43
2.2.3. A sértett. A magánvádló, a pótmagánvádló és a magánfél	46
2.2.4. A vagyoni érdekelt és az egyéb érdekelt	49
2.2.5. A segítők, a támogatók és az ügygondnok	49
3. Az eljárási cselekményekre vonatkozó általános szabályok	
3.1. A büntetőeljárási cselekvőképesség	51
3.2. A büntetőeljárásban részt vevő személyek joggyakorlására vonatkozó általános szabályok	53
3.3. A különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban	54
3.4. Adatvédelem a büntetőeljárásban	56
3.5. Tájékoztatás a büntetőeljárásról	58
3.6. Idézés és értesítés	58
3.7. A telekommunikációs eszköz használata	61
3.8. A rendbíróság	62
3.9. Testi kényszer alkalmazása	64
3.10. A kézbesítés	65
3.11. A határidő és határnap. A mulasztás és az igazolás	67
3.12. Kifogás az eljárás elhúzódása miatt	69
3.13. Az elektronikus kapcsolattartás	69

4. A bizonyítás

4.1. A bizonyítás általános szabályai	73
4.2. A tanúvallomás	76
4.3. A terhelt vallomása	78
4.4. A szakértő alkalmazása és a szakvélemény	81
4.5. A pártfogó felügyelői vélemény	83
4.6. A tárgyi bizonyítási eszköz és az elektronikus adat	84
4.7. A bizonyítási cselekmények	84
4.8. A leplezett eszközök alkalmazása	86
4.9. A titkos információgyűjtés	90
4.10. Az adatszerző tevékenység	90

5. A kényszerintézkedések

5.1. A kényszerintézkedések felosztása	93
5.2. A tetten ért elkövető elfogása. Az őrizet	95
5.3. A személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések általános szabályai	96
5.4. A távoltartás és a bűnügyi felügyelet	98
5.5. A távoltartás és a bűnügyi felügyelet magatartási szabályainak megtartását biztosító intézkedések	99
5.6. A távoltartás és a bűnügyi felügyelet tartama, részleges feloldása és módosítása. A távoltartás és a bűnügyi felügyelet végrehajtása és magatartási szabályainak megszegése	100
5.7. A letartóztatás	102
5.8. Az előzetes kényszerszergyógykezelés	105
5.9. A kutatás	105
5.10. A motozás	106
5.11. A lefoglalás	106
5.12. A zár alá vétel	109
5.13. Az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele	110

6. A nyomozás

6.1. Az előkészítő eljárás	113
6.2. A felderítés	114
6.2.1. A nyomozás megindítása	114
6.2.2. A felderítésre vonatkozó főbb rendelkezések	117
6.3. A vizsgálat	123
6.3.1. Az eljárás felfüggesztése a nyomozás során	123
6.3.2. Az eljárás megszüntetése a nyomozás során	124
6.4. Az ügyészi szak	125
6.4.1. Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése	126
6.4.2. A közvetítői eljárás	127
6.4.3. A feltételes ügyészi felfüggesztés	128
6.4.4. A gyanúsított együttműködése	129
6.4.5. Az egyezség	130
6.4.6. A vádemelés	130

7. Az elsőfokú bírósági eljárás

7.1. A bírósági eljárás általános szabályai	133
7.2. A tárgyalás előkészítése	141
7.2.1. <i>Intézkedések a vádirat alapján</i>	141
7.2.2. <i>Az előkészítő ülés</i>	145
7.2.3. <i>A tárgyalás előkészítésének egyéb szabályai</i>	148
7.3. A tárgyalás menete	149
7.3.1. <i>A tárgyalás megnyitása</i>	149
7.3.2. <i>A tárgyalás megkezdése</i>	149
7.3.3. <i>A bizonyítás felvétele</i>	151
7.3.4. <i>A perbeszéd</i>	152
7.3.5. <i>A határozathozatal</i>	154
7.3.6. <i>Az ügydöntő határozat kihirdetése</i>	154
7.4. Az elsőfokú ügydöntő határozatok	157
7.5. A járulékos kérdések	160
7.6. A nem ügydöntő határozatok	162

8. A perorvoslatok

8.1. A másodfokú bírósági eljárás	166
8.1.1. <i>A fellebbezési jog</i>	166
8.1.2. <i>A felülbírálat terjedelme</i>	169
8.1.3. <i>A tényálláshoz kötöttség elve és a megalapozatlanság</i>	171
8.1.4. <i>A súlyosítási tilalom</i>	173
8.1.5. <i>A fellebbezés elintézésének alaki szabályai</i>	177
8.1.6. <i>A másodfokú határozatok</i>	180
8.1.7. <i>Az eljárási szabálysértések</i>	181
8.2. A harmadfokú bírósági eljárás	185
8.2.1. <i>A másodfellebbezési jog és a másodfellebbezés korlátai</i>	185
8.2.2. <i>A harmadfokú eljárás főbb szabályai</i>	189
8.2.3. <i>A harmadfokú határozatok</i>	190
8.3. A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés	190
8.4. A megismételt eljárás	192
8.5. A rendkívüli perorvoslatok	193
8.5.1. <i>A perújítás</i>	193
8.5.2. <i>A felülvizsgálat</i>	199
8.5.3. <i>Alkotmányjogi panasz</i>	207
8.5.4. <i>A törvényességi jogorvoslat</i>	208
8.5.5. <i>A jogegységi eljárás</i>	209
8.5.6. <i>Egyszerűsített felülvizsgálat</i>	211

9. Sajátos eljárási formák

9.1. A külön eljárások	213
9.1.1. <i>A fiatalkorú elleni büntetőeljárás</i>	213
9.1.2. <i>A katonai büntetőeljárás</i>	219
9.1.3. <i>A mentességi eljárás</i>	222
9.1.4. <i>Bíróság elé állítás</i>	224
9.1.5. <i>Eljárás egyezség esetén</i>	225
9.1.6. <i>A büntetővégzéses eljárás</i>	229

9.1.7. Eljárás a távollévő terhelttel szemben	231
9.1.8. A külföldön tartózkodó terhelt távollétében való eljárás	232
9.1.9. A biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás	233
9.1.10. A magánvádas eljárás	234
9.1.11. A pótmagánvádas eljárás	239
9.1.12. A vagyonelvonásra irányuló eljárás	243
9.1.13. Eljárás határozattal kapcsolatos bűncselekmény esetén	244
9.2. A különleges eljárások	246
9.3. Az egyéb eljárások	250
9.3.1. A kártalanítás	250
9.3.2. A visszatérítés	253
9.3.3. A kegyelem	254
9.3.4. A bűnügyi költség és a rendbírság mérséklése vagy elengedése	255
Iratminták	257
Jogszabályok	323
Bírószáki döntések	327

1. A büntetőeljárásról általában

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) jelentősen megváltoztatta a büntetőeljárást mind szerkezeti, mind tartalmi szempontból. Míg az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) a korábbi (szocialista) büntetőeljárás törvények rendszerét követte (alapkoncepciójával ellentétesen), így a hagyományos nyomozás – közbenső eljárás – bírósági eljárás rendszerben szabályozta a büntetőeljárást, addig a hatályos törvény jóval tágabb teret enged a megállapodás alapján folytatott büntetőeljárásnak, illetőleg a terhelt beismerése (tényállás elfogadása) is számos egyszerűsítést tesz lehetővé. A büntetőeljárás menete (lehetséges végkimenetele) ezáltal jóval bonyolultabb, szerteágzóbb, mint a korábban lineáris ábrával leírható eljárásé.

A Be.-t a kihirdetése óta tizenöt törvény és két alkotmánybírósági határozat is módosította, illetve érintette (ide nem számítva a veszélyhelyzet idején életbe lépett átmeneti szabályokat):

- a) 2017. évi CXCVII. törvény (2018. július 1-i hatály),
- b) 2018. évi CXVIII. törvény (2019. január 1-i hatály),
- c) 2019. évi XXXVI. törvény (2019. április 15-i hatály),
- d) 2019. évi LXXXI. törvény (2020. január 1-i hatály),
- e) 6/2020. (III. 3.) AB határozat (2020. március 4-i hatály),
- f) 2019. évi CXXII. törvény (2020. július 1-i hatály),
- g) 2019. évi CXXVII. törvény (2020. április 1-i hatály),
- h) 2020. évi XLIII. törvény (2021. január 1-i hatály),
- i) 2020. évi LVIII. törvény (2020. június 18-i hatály),
- j) 2020. évi LXX. törvény (2020. július 9-i hatály),
- k) 2020. évi LXXIV. törvény (2020. szeptember 6-i hatály),
- l) 2020. évi CL. törvény (2020. december 19-i hatály),
- m) 2020. évi CLII. törvény (2021. január 1-i hatály),
- n) 10/2021. (IV. 7.) AB határozat (2021. szeptember 30-i hatály),
- o) 2021. évi CIII. törvény (2020. június 18-i hatály),
- p) 2021. évi CXXXVIII. törvény (2021. szeptember 30-i hatály),
- q) 2021. évi CXXXIV. törvény (2022. március 1-i hatály).

Az itt felsorolt tizenhét jogszabály egy része nem kifejezetten a büntetőeljárás törvény vagy általában a büntetőtörvények módosításáról szól, hanem egyéb jogterületeket érintő jogszabályok hatottak ki a büntetőeljárás törvényre (például egészségüggyel összefüggő egyes törvények, a lelkiismereti és vallásszabadsággal összefüggő törvények, a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról szóló törvények stb.). Az AB határozatok is csak egy-egy kifejezés, mondatrész tekintetében érintették a Be.-t. Azt lehet mondani, hogy a tizenhét jogszabályból három az, amely kifejezetten és nagy terjedelemben módosította a Be.-t, ezáltal a Be. novellájának tekinthető: a hatálybalépés előtt már módosításokat tartalmazó 2017. évi CXCVII. törvény, valamint a jelentős változtatásokat eredményező 2020. évi XLIII. és 2021. évi CXXXIV. törvény.

1.1. A büntetőeljárás szakaszai

A Be. felépítése a korábbi törvényekhez hasonló, azaz (az első nyolc részben lévő) statikus rendelkezéseket követik a dinamikus szabályok (a Kilencedik Részről):

- Első Rész: Általános rendelkezések (1–10. §)
- Második Rész: A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság (11–36. §)
- Harmadik Rész: A büntetőeljárásban részt vevő személyek (37–73. §)
- Negyedik Rész: Az eljárási cselekményekre vonatkozó általános rendelkezések (74–162. §)
- Ötödik Rész: A bizonyítás (163–213. §)
- Hatodik Rész: Leplezett eszközök (214–260. §)
- Hetedik Rész: Adatszerző tevékenység (261–270. §)
- Nyolcadik Rész: A kényszerintézkedések (271–338. §)
- Kilencedik Rész: Előkészítő eljárás (339–347. §)
- Tizedik Rész: A nyomozás (348–424. §)
- Tizenegyedik Rész: A bírósági eljárás általános szabályai (425–462. §)
- Tizenkettedik Rész: A bíróság eljárása a vádemelés előtt (463–483. §)
- Tizenharmadik Rész: A tárgyalás előkészítése (484–513. §)
- Tizennegyedik Rész: Az elsőfokú bírósági eljárás (514–588. §)
- Tizenötödik Rész: A másodfokú bírósági eljárás (589–616. §)
- Tizenhatodik Rész: A harmadfokú bírósági eljárás (617–625. §)
- Tizenhetedik Rész: A másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályaon kívül helyező végzése elleni fellebbezés elbírálása (626–631. §)
- Tizennyolcadik Rész: A megismételt eljárás (632–636. §)
- Tizenkilencedik Rész: Rendkívüli jogorvoslatok (637–675. §)
- Huszadik Rész: Külön eljárások (676–836. §)
- Huszonegyedik Rész: A különleges eljárások (837–843. §)
- Huszonkettedik Rész: A büntetőeljáráshoz kapcsolódó egyéb eljárások (844–865. §)
- Huszonharmadik Rész: Záró rendelkezések (866–879. §)

A büntetőeljárás három fő szakaszra tagolható:

- a) a nyomozási szak,
- b) a közbenső eljárás és
- c) a bírósági eljárás.

ad a) A nyomozási szak három fő részre osztható. Az első (esetlegesen) rész az előkészítő eljárás, amikor lényegében azt tisztázzák, hogy el kell-e rendelni az érdemi nyomozást. A második rész a felderítés, amikor általában az ismeretlen tétellel szemben indított eljárás során a fő cél a terhelt személyének kiderítése, illetőleg a megalapozott gyanú közlését megelőzően végeznek bizonyítási cselekményeket. A harmadik szakasz pedig a vizsgálat, amelynek során a gyanúsított kihallgatását követően a nyomozó hatóság összegyűjti a bizonyítékokat; ennek érdekében akár a személyi szabadságot érintő, bírói engedélyes kényszerintézkedéseket is alkalmazhat.

ad b) A közbenső eljárás a nyomozati, illetőleg a bírósági szak között található. Jellemét tekintve tehát már nem nyomozás, de még nem is bírósági eljárás. Szintén két részre osztható: az első a vádemelés, amelynek során a nyomozó hatóság vádemelési javaslata alapján az ügyészség dönt arról, hogy álláspontja szerint elegendő bizonyíték gyűlt-e össze a bírósági szakhoz.

Könyvünkben ehhez az ügyészi szakhoz csatoljuk az ügyész minden olyan érdemi cselekményét, amellyel az ügy a vádemelésen kívül is eldönthető (bár a korábbi törvénnyel ellentétben ezekre nem feltétlenül a nyomozás befejezését követően kerül sor). Ezt követően kerül sor a tárgyalás előkészítésére, amelynek során a bírósági tárgyalást később lefolytató bíróság dönt a vád alá helyezésről, azaz arról, hogy a terhelttel szemben lesz-e bírósági tárgyalás. Ha igen, akkor a bíróság a tárgyalás előkészítése során vagy érdemben dönt az ügyben (többnyire előkészítő ülésen), vagy ha ez nem lehetséges, akkor elvégzi a tárgyalás adminisztratív előkészítését (tárgyalás kitűzése, idézések, értesítések stb.).

ad c) A bírósági eljárás szükségszerű része az elsőfokú eljárás. Az angolszász országokban történetileg a kereszkérdézéses tárgyalás alakult ki, és quasi dualista tárgyalási modellről beszélhetünk (hiszen az esküdtszék dönt a ténykérdésben – bűnösség –, a bíró pedig a jogkérdésben – szankció). Hazánkban – más kontinentális rendszerű országokhoz hasonlóan – a prezidenciális tárgyalásvezetés jellemző (a tanács elnöke végzi a kihallgatásokat, és csak kiegészítő kérdések tehetők fel, a tárgyalási rendszer pedig monista, azaz ugyanaz a tanács dönt a bűnösség és a szankció kérdésében). Az elsőfokú eljárást követően (a fellebbezésre jogosultak nyilatkozatától függően) kerülhet sor a másod-, illetve harmadfokú eljárásra.

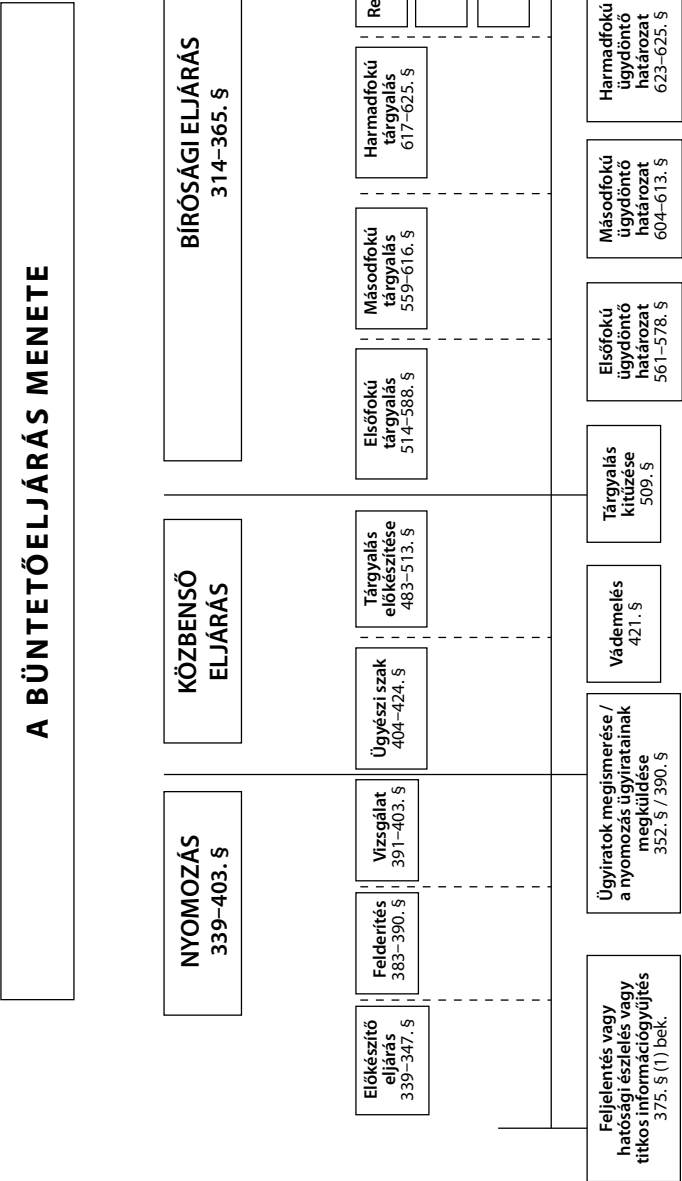
Mind az első-, mind a másod-, mind a harmadfokú eljárásra sajátos szabályok vonatkozhatnak a külön eljárások során. Ezek

- egy része jelentős gyorsítást, egyszerűsítést szolgál (bíróság elé állítás, büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás, eljárás egyezség esetén);
- más részük a terheltnek az átlagostól jelentősen eltérő életviszonyain vagy felelősségre vonhatóságán alapul (fiatalkorú elleni eljárás, katonai büntetőeljárás, vagyonelevonásra irányuló eljárás, határozattal kapcsolatos büncselekmények miatti eljárás);
- speciális vádképviseléttel érintettek (magánvádas és pótmagánvádas eljárás) vagy
- az eljárás jelentős elhúzódtását előzik meg (terhelt távollétében való eljárás, külföldön tartózkodó terhelt távollétében való eljárás, biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás).

Nem tévesztendőek össze a külön eljárások a különleges és az egyéb eljárásokkal. A Be. számos különleges és egyéb eljárást szabályoz. Ezek mindegyikének közös jellemzője, hogy (a külön eljárásokkal ellentétben) azok során nem az ügy érdemében (a bűnösség kérdésében) döntenek. Azonban míg a különleges eljárások során (a jogerő feloldásának sajátos eseteként) az ügydöntő határozat érdemi (általában a szankciókra vonatkozó) részét változtatják meg, addig az egyéb eljárások során ezen kívülálló kérdésekben döntenek.

A Be. az alábbi különleges és egyéb eljárásokat szabályozza:

Különleges eljárások	Egyéb eljárások
– feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának elhalasztása életfogytig tartó szabadságvesztés esetén	– alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás
– összbüntetési eljárás	– visszatérítés
– eljárás a kiutasítás tartamának utólagos meghatározására	– kegyelmi eljárás
– eljárás próbára bocsátás esetén	– bűnügyi költség és rendbíróság mérséklése vagy elengedése
– eljárás jóvátételi munka esetén	
– halasztás vagy részletfizetés engedélyezése az államot illető bűnügyi költség megfizetésére	

1. ábra: A büntetőeljárás menete
Forrás: a szerző szerkesztése

Speciális feltételek fennforgása esetén, szintén egyes jogosultak kérelmére, a rendkívüli perorvoslatok feloldhatják a jogerőt. A rendkívüli perorvoslatok közül a perújítás elsősorban a ténybeli, a felülvizsgálat, az alkotmányjogi panasz, a törvényességi jogorvoslat, a jogegységi eljárás és az egyszerűsített felülvizsgálat a jogi hibák orvoslására szolgál.

A büntetőeljárás menetét az 1. ábra szemlélteti.

A szakaszok egy része el is maradhat (például másod- vagy harmadfokú eljárásra, perújításra, felülvizsgálatra csak perorvoslati nyilatkozat esetén kerül sor), vagy összeolvadhat más szakaszokkal (például bíróság elé állításnál az ügyész végzi a tárgyalás előkészítését is).

1.2. A büntetőeljárás hatálya

A büntetőeljárás hatályát a 9. § szabályozza. Eszerint a Be-t a magyar büntető joghatóság alá tartozó ügyekben (Btk. 2. és 3. §) kell alkalmazni. Ennek alapján a törvénynek területi, személyi és időbeli hatályát különböztethetjük meg:

a) A területi hatály alapján magyar büntetőeljárás lefolytatásának elsősorban a Magyarország területén elkövetett bűncselekmények esetén van helye. Belföldön elkövetett bűncselekménynek minősül továbbá például a magyar felségjellel közlekedő úszólétesítményen vagy légi járművön elkövetett bűncselekmény akkor is, ha Magyarország területén kívül tartózkodik a bűncselekmény elkövetésének időpontjában. Külön problémát okozott korábban az információs rendszeren keresztül elkövetett bűncselekmények területi hatálya, mivel az internetes térben nehéz meghúzni az országhatárokat. Éppen ezért a 9. § (2) bekezdése szerint a magyar joghatóság kiterjed a belföldön levő információs rendszer útján hozzáférhető adatokra, függetlenül az adatok elhelyezkedésétől, ha azokhoz a hatóság jogszabály felhatalmazása alapján az információs rendszer védelmét szolgáló eszköz vagy informatikai megoldás megkerülése vagy kijátszása nélkül hozzáférhet.

b) A személyi hatály nemcsak a területi hatály alapján Magyarországon elkövetett bűncselekmények valamennyi terheltjére terjed ki (állampolgárságtól függetlenül), hanem minden magyar állampolgárra (tekintet nélkül arra, hogy melyik országban követte el bűncselekményét, és a cselekmény az adott ország törvénye szerint bűncselekménynek minősül-e, ha a magyar törvény szerint bűncselekmény). Ugyanígy kiterjed a személyi hatály a külföldi állampolgárra akkor is, ha bűncselekményét külföldön követte el, ha az elkövetés helye szerint is büntetendő a cselekmény, egyes állam elleni, esetleg nemzetközi szerződés alapján üldözendő bűncselekmény stb., vagy azt magyar állampolgár (magyar jog alapján létrejött jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb jogalany) sérelmére követték el.

Ezen feltételek mellett sincs azonban helye magyar büntetőeljárás lefolytatásának nemzetközi szerződés alapján vagy egyébként mentességet élvező személlyel szemben, kivéve, ha a mentességet feloldották.

c) Amíg a büntetőeljárás területi és személyi hatályára vonatkozó rendelkezések lényegében a Btk. szabályain alapulnak, addig az időbeli hatály tekintetében attól lényeges eltérés tapasztalható. Eszerint a büntetőeljárást mindig a cselekmény elbírálásakor (és nem elkövetésekor) hatályban levő törvény szerint kell lefolytatni (az anyagi jogban főszabályként az elkövetéskor hatályban lévő szabályokat kell alkalmazni).

A törvény hatályának meghatározása problémás lehet folyamatban lévő ügyekben, ha a törvény-módosítás fontos eljárásjogi rendelkezéseket érint. A cselekmény elbírálásának idején az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésének napját kell érteni.

Ha a büntetőeljárási törvényt módosító törvény a hatálybalépés részletes szabályait nem tartalmazza, a módosító rendelkezések hatálybalépésével összefüggő átmeneti kérdésekre a büntető-eljárási törvény hatálybalépésére vonatkozó szabályok irányadók (EBH 14/B.19).

A törvénynek visszaható hatálya nincs, és a 870. § szerint az átmeneti rendelkezések szerint az új (hatályos) törvény hatálybalépésekor folyamatban levő büntetőeljárásban az ezt megelőzően a korábbi jogszabály szerint végzett eljárási cselekmény akkor is érvényes, ha ezt az új törvény már eltérően szabályozza, kivéve, ha az új törvény hatályba léptető rendelkezése másként rendelkezik. Ugyanez vonatkozik a határidőkre is: az új Be. hatálybalépésekor folyamatban lévő határidőket a korábbi jogszabály szerint kell számolni.

A Be. időbeli hatályára vonatkozó főszabályhoz (miszerint a büntetőeljárást mindig a cselekmény elbírálásakor hatályban levő törvény szerint kell lefolytatni) képest az Átmeneti rendelkezéseket szabályozó 868–876. § az alábbiak szerint határozza meg, hogy mikor kell a régi Be.-t és mikor az újat alkalmazni. Van, hogy a Be. kifejezetten kiemeli az új Be. rendelkezésének alkalmazását (például ha a már korábban előterjesztett, de még el nem bírált jogorvoslatnak az új Be. szerint nincs helye, akkor azt nem is kell elbírálni), egyes esetekben kifejezetten a régi Be. alkalmazását írják elő ezek a rendelkezések (például ha a bíróság a régi Be. alapján közvetítői eljárás érdekében felfüggesztette az eljárást, a közvetítői eljárás befejezését követően megszüntetheti az eljárást, ha annak feltételei fennállnak; az új Be. hatálybalépésekor folyamatban lévő eljárásokban a pótmagánvádló vádejtés esetén is vádindítvány alapján jár el, ha a vádindítványt az új Be. hatálybalépése előtt a bírósághoz benyújtották; az új Be. hatálybalépésekor folyamatban lévő eljárásokban a pótmagánvádló eljárhat jogi képviselő nélkül is, ha jogi szakvizsgával rendelkezik; az új Be. hatálybalépése előtt megkezdett különleges eljárást a bíróság a régi Be. rendelkezései szerint fejezi be), de néha mind a régi, mind az új Be. alkalmazása felmerülhet.

1.3. A büntetőeljárás alapja és akadályai

Az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvédra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárást, a bíróság ugyanakkor általában indítványra jár el (de például a hatáskörét és az illetékességét hivatalból vizsgálja, ugyanígy azt is, hogy az adott személy különleges bánásmódot igénylő személynek minősül-e, hivatalból dönt az egyesítésről és elkülönítésről stb.).

Az ítélt dolog (*res iudicata*) mint eljárást kizáró ok már alapelvei szinten is megjelenik a Be.-ben. A 4. § (3)–(5) és (7) bekezdése szerint ugyanis büntetőeljárás nem indítható (a megindult büntetőeljárást pedig meg kell szüntetni), ha az elkövető (terhelt) cselekményét már jogerősen elbírálták (kivéve: rendkívüli jogorvoslati eljárások, egyes különleges eljárások), akkor is, ha

- a cselekmény több bűncselekményt valósít meg, a bíróság azonban (a vád szerinti minősítésnek megfelelően) nem a vádirati tényállás szerint megállapítható valamennyi bűncselekmény miatt állapítja meg a terhelt bűnösségét;
- csak szabálysértésben állapították meg a terhelt felelősségét;
- az elbírálásra az Európai Unió másik tagállamában került sor.

1.4. A büntetőeljárás alapelvei

A büntetőeljárás alapelvei a Be. első fejezetében, az alapvető rendelkezések között foglalnak helyet. Tartalmilag lényegében az eljáró hatósággal szemben támasztott alapvető követelmények, illetve tilalmak. Céljuk elsősorban az, hogy orientáló és determináló, általános tételek lévén összekötöttést jelentsenek a jogalkotás és jogalkalmazás között. Ha a jogalkalmazás során probléma merül fel egyes büntetőeljárási rendelkezések értelmezésében, avagy különböző szabályok ütköznek össze, a megoldás érdekében az alapelvekhez kell visszanyúlni. Sőt, a később meghozandó törvényeknek és Be.-módosításoknak is meg kell felelniük az alapvető rendelkezéseknek.

1.4.1. Az alapelvek csoportosítása

Az alapelveket több szempont alapján is csoportosíthatjuk:

a) Léteznek úgynevezett szervezeti és működési elvek. Előbbiek közé tartoznak azok az alapelvek, amelyek nemcsak a büntető, hanem a polgári igazságszolgáltatásban is érvényesülnek. Tremmel alapján szervezeti elvek a bíróságok függetlensége, az igazságszolgáltatási monopólium és az egyre kevésbé érvényesülő társas bírászkodás.

b) Az alapelveket feloszthatjuk aszerint is, hogy az Alaptörvényben is rögzített vagy nem rögzített alapelvről van-e szó. A szervezeti alapelveket általában az Alaptörvény is rögzíti, míg a működési alapelvek nagy részéről csak a Be. rendelkezik (egy-két kivétellel: lásd ártatlanság vélelme, védelem elve az Alaptörvényben is megtalálható). Az alkotmányos elvek között említi meg Farkas az alábbi alapelveket: az igazságszolgáltatás és a büntetés állami monopóliuma; az alkotmányos bíró garantálása; a bírói meghallgatáshoz való jog; a személyi szabadság bírói korlátozása; a nyilvános tárgyalás elve; a bírósági döntés indokolási kötelezettsége; az ártatlanság vélelme; az ingyenes jogsegélyhez való jog; az arányosság elve; a bizonyítási tilalmak; a jogorvoslati jogosultsághoz való jog; a *ne bis in idem* elve; a perújrafelvételre való jog; a büntető igazságszolgáltatási szervek működőképességének fenntartása.

c) Tóth az alapelveket az állam és a terhelt viszonya alapján is kategorizálja:

- az állam oldaláról megfogalmazott elvek (kontradiktórium, officialitás, szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség, büntetőjogi felelősség önálló elbírálása);
- az állam és a terhelt viszonyát megfogalmazó alapelvek (ártatlanság vélelme és járulékos elvei: bizonyítási teher, *in dubio pro reo*);
- a terhelt hátrányos helyzetének ellensúlyozására szolgáló elvek (bírói eljáráshoz való jog, védelem elve, *nemo tenetur*, jogorvoslati jogosultság, anyanyelvhasználat).

d) Egyes alapelveket különösen magas szintre emel az, hogy az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről 1950. november 4-én kelt római egyezmény (a továbbiakban: EMRK) is rendelkezik róluk. Ezek az elvek az officialitás (hivatalbóliság) elve, a legalitás elve, a vádelv, a nyomozóelv, a szabad bírói bizonyítékmérlegelés elve, a szóbeliség elve, a közvetlenség elve, az ártatlanság vélelme és az *in dubio pro reo* elve, a gyors eljárás követelménye, a nyilvánosság elve, a tisztességes (*fair*) eljárás követelménye, a törvényes bíróhoz való jog elve, a rendes meghallgatáshoz való jog.

e) Az alapelvek egy része (az eljárási feladatok megoszlásának elve, a jogorvoslati jogosultság elve, a védelem elve, a hivatalbóliség elve, az ártatlanság védelme, az önvádra kötelezés tilalma, az anyanyelvhasználat elve) az egész eljáráson – a nyomozástól a bírósági eljárásig – keresztülhúzódó elv, míg négy elv (az ítékezés alapja, jog a bírósági eljáráshoz, a bizonyítási teher és a nyilvánosság) a bírósági szakra jellemző alaptételnek tekinthető [bár a bizonyítási kötelezettség a 7. § (1) bekezdése alapján a vádlót terheli, tehát inkább csak elsősorban, de nem kizárólag a bírói szakra jellemző].

A Be. egyes alapelveket indokolatlanul részre bontva szabályoz. Így a bizonyítási teher az ártatlanság védelmének elvéhez tartozik, míg az ítékezés alapja elnevezést viselő elv lényegében a kontradiktórium elvének része. Más elveket pedig nem az alapvető rendelkezések között találunk meg (például nyilvánosság elve). Végül vannak olyan alapelvek, amelyeket a Be. *expressis verbis* ki sem mond, azonban létükre lehet következtetni abból, hogy az adott alapelv alóli kivételek egész sorát találhatjuk meg a törvényben (például szóbeliség elve, közvetlenség elve).

A közvetlenség elve és a védelem azon joga, hogy a vád bizonyítékait a bíróság előtt megismerje és megvizsgálta, kétségtelenül eljárási szabály, azonban (a jelenlétre vonatkozó kötelező törvényi szabály megsértése hiányában) a felülvizsgálat törvényi keretei közé nem illeszthető. Az ugyanis önmagában valójában a megtámadott határozatok ténybeli revízióját célozza, illetve annak elfogadását, hogy kizárólag közvetett bizonyíték nem szolgálhat elítélés alapjául. A Be. alapján azonban egyiknek sincs törvényi alapja (BH2021. 70.).

A büntetőeljárás törvény I. Fejezetében, az *Általános rendelkezések* között szabályozott alapelvek egyrészt zsinórmértékül szolgálnak a jogalkotás számára (így például a kizárás szabályait aszerint kellett megalkotni, hogy igazodjanak a funkciómegosztás [kontradiktórium] elvéhez), másrészt néhol a gyakorlatban is alkalmazhatók (például *in dubio pro reo* elve).

A Be.-ben szabályozott alapelveket két fő csoportra oszthatjuk:

Az egész büntetőeljárásban érvényesülő alapelvek	Csak a bírósági szakban érvényesülő alapelvek
– a (szűkebb értelemben vett) ártatlanság védelme (1. §)	– az ítékezés alapja és vádhoz kötöttsége (6. §)
– az alapvető jogok védelme (2. §)	– a jogorvoslat elve [6. § (4) bekezdés]
– a védelem joga (3. §)	– a bizonyítási teher [7. § (1)–(2) bekezdés]
– a büntetőeljárás alapja és akadályai (4. §)	– az <i>in dubio pro reo</i> elve [7. § (4) bekezdés]
– az eljárási feladatok megoszlása (5. §)	– a bizonyítékok szabad értékelése (167. §)
– az önvád tilalma [7. § (3) bekezdés]	– a tárgyalás nyilvánossága (436. §)
– a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának elve [7. § (5) bekezdés]	
– a büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat joga (8. §)	

1.4.2. Az alapvető jogok védelme

Már az Alaptörvény I. cikke rögzíti, hogy a sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogokat tiszteletben kell tartani, és azok védelme az állam elsőrendű kötelezettsége. Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapíthatja csak meg, és azokat korlátozni is csak

- más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében,
- a feltétlenül szükséges mértékben,

- az elérni kívánt céllal arányosan,
- az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával lehet.

A kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett vízi közlekedés halálos tömegszerencsétlenséget (huszonnyolc ember halálát) okozó veszélyeztetésének vétsége miatt indított büntetőügyben törvénysértő a letartóztatás helyett büntügyi felügyelet elrendelése és óvadék letétbe helyezésének előírása akkor, ha a bíróság megítélése szerint eleve hiányoznak a letartóztatás ellenében a büntügyi felügyelet elrendelésének törvényi előfeltételei (EBH2019. B.21. I.).

Az alapvető jogok védelmét a Be.-ben a 2. § szabályozza. Eszerint ennek az alapelvnek három fő összetevője van:

1. passzív oldal: a büntetőeljárásban tiszteletben kell tartani mindenkinek az emberi méltóságát;
2. aktív oldal: a büntetőeljárásban mindenki számára biztosítani kell a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz fűződő jogot;
3. tilalmi oldal: a büntetőeljárásban alapvető jogot korlátozni csak
 - a Be. szerinti eljárásban,
 - a Be.-ben meghatározott okból,
 - a Be.-ben meghatározott módon és
 - a Be.-ben meghatározott mértékben lehet,
 - és csak akkor, ha az elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható.

1.4.3. Az eljárási feladatok megoszlása. Az ítékezés alapja és vádhoz kötöttsége

Az eljárási feladatok megosztása a büntetőeljárásban funkciómegosztást jelent, valamint deklarálja az egyes feladatokat (vád, védelem, ítékezés) ellátó alanyok kölcsönös jogi helyzetét, és tisztázza egymáshoz való viszonyukat.

A történetileg változó tartalmú és eltérő eljárási keretek között alkalmazott vádelv lényegét az Alkotmánybíróság 14/2002. (III. 20.) AB határozata szerint három elem alkotja:

- a perbeli funkciók megosztása,
- a vádló váddal való rendelkezési joga és
- a bíróság vádhoz kötöttsége (mind az eljárás bírósági szakaszának megindítása, mind annak lefolytatása, mind pedig az ítélethozatal során).

A kontradiktórium elvét az 5. és a 6. § szabályozza. Ennek alapján (a nemzetközi tendenciák figyelembevételével) az alapelvnek három fő része van:

- a) az eljárási feladatok megoszlása;
- b) a vád és az ítékezés viszonya;
- c) a vád és a védelem viszonya.

ad a) Az 5. § szerint a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül. Ennek a rendelkezésnek a célja a funkciómegosztás lefektetése. A törvényhozó így biztosítja az észszerű munkamegosztást és megteremt a tévedések kiküszöbölésének reális alapját. Az eljárási funkciók elkülönülése nem korlátozódik a bírósági szakra, hanem – legalábbis részben – a nyomozati szakban